

İZMİR DEMOKRASİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KADIN VE AİLE ÇALIŞMALARI ANABİLİM DALI

TÜRK MODERNLEŞMESİNDE KADIN DERSİ
2020-2021 AKADEMİK YILI
BAHAR DÖNEMİ VİZE SINAVI

Dr. Öğr. Üyesi Beral ALACI

**II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ MODERNLEŞME SÜRECİNDE KADIN:
EMİNE SEMİYE HANIM ÜZERİNE BİR İNCELEME**

Muhammed Fethi Ünüvar

Özet

Kadının devlet ve sosyal yaşamındaki yeri ve hakları, tüm toplumlarda çağdaşlığın ve gelişmişliğin önemli bir ölçütü olmuştur. Osmanlı’da kadın meselesi dönemin aydınları tarafından gazete ve dergilerde sert bir şekilde tartışılmıştır. Bu dönemde yaşayan aydınlarımızdan biri de Emine Semiye Hanımdır. Bulunduğu dönemin önde gelen devlet adamlarından Ahmet Cevdet Paşa’nın kızı, ilk kadın romancımız olarak kabul edilen Fatma Aliye Hanım’ın kız kardeşidir. Kendisinden iki yaş büyük ablası ve babasının fikirlerinden gerek yaşantısıyla, gerekse yazdıklarıyla zaman zaman uzaklaşan Emine Semiye, Osmanlı kadın hareketinin öncülerinden biri olmuştur; aynı zamanda gazeteci, yazar, öğretmen ve hemşire rolleriyle oldukça renkli bir kimliğe sahiptir. Bu çalışmada, Emine Semiye’nin kimliğindeki bu renklere, Osmanlı feminizmindeki yerine ve sosyal ve siyasal hayatına değinilerek Osmanlı modernleşme sürecine katkıları incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Emine Semiye Hanım, II. Meşrutiyet döneminde kadın, Osmanlı’da feminizm

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
İÇİNDEKİLER	ii
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	
1. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI FEMİNİZMİ	1
İKİNCİ BÖLÜM	
2. Emine Semiye Hanım	
2.1. Emine Semiye Hanım'ın Hayatı	2
2.2. Siyasal Hayatı	3
2.3. Gazete – Dergi ve Dernek Faaliyetleri	4
SONUÇ	5
KAYNAKÇA	6

GİRİŞ

19. yüzyılın ikinci yarısına kadar Osmanlı Devleti'nde aile ve kadın konusunda, geleneksel anlayışın dışında ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Modernleşmenin temel unsurlarından biri olan kadın, gelişmiş ve gelişmekte olan toplumların algıladığı değerde eğitim anlamında kısmen Tanzimat döneminde, fikir ve haklar bakımından da Meşrutiyet döneminde dikkate değer bir gelişme göstermiştir. Siyasi ve sosyal tarihçiliğin gelişmeye başladığı 20.yüzyılın ikinci yarısından itibaren yapılan akademik çalışmalarla Osmanlı klasik döneminde kadının sosyal ve kültürel hayattaki rolü ifade edilmeye başlanmıştır (Faroghi:2014; Gündüz: 2007,42).

II. Meşrutiyet döneminde hızlanan modernleşme sürecinde kadının toplumsal kimliğinin kazandırılması her geçen gün daha da önemli bir hale gelmiştir. Bu dönemde aydınlarımız kadın kimliğini sorgulamaya başlarlar ve öncelikle kadının temel hakları ve kadının eğitimi meseleleri üzerinde dururlar. II. Meşrutiyet'in ilan edilmesiyle oluşan özgürlük ortamında artık aydın Osmanlı kadınları da kendileriyle ilgili meselelere duyarsız kalamayarak edebiyat, dergi ve gazetelerde görünür hâle geldiler ve kadınlığa dair sorunlarını çeşitli yayın organlarında dile getirerek buna yönelik çözüm arayışlarına girerler. (Karaca, 2013, 1483).

1. II. MEŞRUTİYET DÖNEMİ OSMANLI FEMİNİZMİ

I. Meşrutiyetle egemenliğin paylaşılması yoluyla bir demokratikleşme gerçekleşmesi de kanuna uygun bir idare amacı ile hareket edilmiş hemen sonuçlanmasa da başarıya ulaşılmıştır. II. Meşrutiyette ise, daha önce gerçekleşmeyen ulusal egemenlik anlayışı anayasal değişikliği beraberinde getirmiştir. II. Meşrutiyetle birlikte, o zamana kadar hiç görülmemeyen bir tartışma ortamı gelişmiş, toplumsal hayatta fikir özgürlüğü ile başlayan bir hareketlenme yaşanmıştır(Yayla, 1985, 948).

Bu oluşan özgürlük ortamında kadın konusu da tartışılmaya başlanmıştır. Bu dönemde kadının Osmanlı'da eskiden beri süren gelenekselleşmiş yaşam tarzının bırakılması gerektiği, özgürlüklerinin genişlemesi gerektiği üzerine yoğunlaşmıştır. Osmanlı kadınları Batıdaki feminist akıma benzeyen bir kadın hareketini II. Meşrutiyetin getirdiği bu özgürlükçü ortam içinde başlatmışlardır. Birçok gazete ve dergi bu dönemde bu ifade özgürlüğünün gelişmesinde büyük pay sahibi olmuştur. Kadınlar bu dergilerde yazılar yazmışlar ve çeşitli sorumluluklar üstlenmişlerdir. Bu dergiler arasında Kadın, Mehasın, Kadın Bahçesi, Kadınlar

Dünyası, Kadın Hayatı, Kadınlar Duygusu, Kadın Kalbi yer almaktadır(Toprak 1992:230; Caporal 1982:77).

Meşrutiyet döneminde birçok kadın örgütü de kurulur. Bunların içinde hayır dernekleri olduğu gibi, feminist fikre sahip olan dernekler de vardır. Bu dernekler, kadınları eğitmeyi, onlara iş olanakları sağlamayı ve sosyal hayata katılmalarını amaç edinmiştir. İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi, Kadınları Esirgeme Derneği, Teali Nisvan Cemiyeti, Osmanlı Kadınlar Terakkiperver Cemiyeti, Osmanlı Cemiyet-i Nisaiyye, Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti bu amaçlarla kurulmuş cemiyetlerdir (Toprak 1992:231).

II. Meşrutiyet döneminde kadının yaşamında kalıcılığını uzun süre koruyacak yeni dönüşümler gerçekleşir. Kadının sosyalleşmesi ve toplumsal hayatla bir bütünlük göstermesi için çabalar sarf edilir. Böylece aydın Osmanlı kadınları, ortak bir kadınlık bilinci geliştirirler. Emine Semiye’de aktif olarak Osmanlı kadın hareketi içerisinde yer alarak feminizm dalgasının doğuşunda büyük katkı sağlamış ve öncü kadınlar arasına ismini yazdırmıştır (Karaca, 2013, 1483).

2. Emine Semiye Hanım

Osmanlı feminizm hareketinin öncülerinden Emine Semiye (1864-1944) siyasetçi, gazeteci, eğitimci ve edebî kimliğiyle son zamanlarda araştırmacıların dikkatlerini çekmektedir. Tanzimat’ın önemli devlet adamı, tarihçi ve hukukçularından Ahmet Cevdet Paşa’nın kızı Emine Semiye, ablası Fatma Aliye ile birlikte Batılılaşma sürecimizle hız kazanan kadın hareketi içerisinde aktif roller yüklenmişlerdir (Karaca, 2012, s.270).

2.1 EMİNE SEMİYE HANIM’IN HAYATI

Ahmet Cevdet Paşa’nın Fatma Aliye’den iki yaş küçük diğer kızı Emine Semiye de dönemi içerisinde oldukça aktif ve renkli kişiliğiyle dikkatleri çeker. O, Batı’da eğitim gören ilk Türk kadınlarından. Fransa ve İsviçre’de 7 yıl psikoloji ve sosyoloji eğitimi almıştır. Daha sonraki yıllarda uzun süre Paris’te yaşar ve oğlu Cevdet Lagaş’ın Paris’te siyasî bilimler tahsili sırasında yanında yaşamıştır. Emine Semiye iki kez evlenmiştir. İlk eşi Kazaskerzadeler’den Mustafa Bey’dir. Yazarın ilk eşi hakkında bilgi yoktur. İkinci eşi ise ünlü valilerden Reşit Paşa’dır. Emine Semiye, dadısının oğlu Reşit Paşa’yla yapmış olduğu evlilikten olaylı bir şekilde ayrılır. Taha Toros bu boşanmanın politik sebeplerden kaynaklandığını, Emine Semiye’nin Edirne’de İttihat ve Terakki’nin gizli faaliyetlerine

katıldığı ve daha sonraki yıllarda da bu faaliyetlerini sürdürdüğü için tutuklanma kararının çıkması üzerine Paris’e kaçmak zorunda kaldığını ve bu sebeple de Reşit Paşa tarafından boşandığını söylemektedir (Toros 1998: 223). Mübahat Kütükoğlu “Cevdet Paşa ve Aile İçi Münasebetleri” başlıklı araştırmasında onun üç çocuğu olduğunu söyler ve çocukların isimlerini şöyle nakleder: “Semiye Hanım iki evlilik yapmış olup biri kız ikisi erkek üç çocuk annesi idi. Kızı Fatma Zahîre Hanım’ın sadece doğumunu tespit edebilmekteyiz. İki oğlundan, ilk eşi Mustafa Paşa’dan olan Rıza Bey’in bir kızı bulunduğu bilinmektedir. İkinci eşi Reşid Paşa’dan olan oğlu Cevdet Lagaş’ın ise çocuğu bulunmadığından, ailenin bu kolu, onun ölümüyle son bulmuştur.” (Kütükoğlu 1986: 220)

Emine Semiye, Balkan Savaşı ve Çanakkale Savaşı esnasında hemşirelik yapmıştır. Selanik yıllarından itibaren bir yandan siyaset ve gazetecilik faaliyetlerini sürdürürken diğer yandan da kız çocuklarını eğitmeye yönelik çalışmalar yürütmüştür. Kadınların toplumda hak ettikleri yeri alabilmeleri için öncelikle iyi bir eğitim almalarının gerekli olduğuna inanır. Bunun için de evini âdeta bir okul gibi kullanarak kız çocuklarına ders verir. Yazar zaman zaman kız okullarında öğretmenlik, mümeyyizelik ve müfettişlik görevlerinde de bulunmuştur. 1922’den sonra Anadolu’ya çıkarak Edirne, Sivas, Ordu ve Adana’da 6 yıl, sonrasında da İstanbul’da 5 yıl Türkçe öğretmenlikleri yapar. İbrahim Alaaddin Gövsa, onun öğretmenlik yıllarını şöyle anlatmaktadır: “1922’de Mektepçilik hayatına girerek altı sene Edirne, Sivas, Ordu ve Adana Kız Muallim mekteplerinde ve beş yıl da İstanbul orta mekteplerinde edebiyat ve Türkçe muallimliği yapmış sonra tekaüt olmuştur.” (Gövsa 1933: 403-404) II. Meşrutiyet’in ilanından sonra Edirne’de, 1916-17 yıllarında ise Halide Edip’le birlikte Beyrut’ta öğretmenlik yapmıştır. (Karaca 2019: 127)

2.2 SİYASAL HAYATI

Kadınların siyasal ve sosyal hayat içinde daha yeni rol almaya başladıkları dönemde Emine Semiye politikayla ilgilenen ilk Türk kadınlarından. Meşrutiyet’in ilan edildiği yıllarda İttihat ve Terakki Cemiyeti’nde, sonrasında ise Osmanlı Demokrat Fırkası’nda siyasi faaliyetlere katılmış, II. Meşrutiyet ilan edildikten sonra da istibdat aleyhinde birçok makale yazarak devrin kadınlarından farklı bir portre çizmiştir. İttihat ve Terakki Partisi’nin içerisinde aktif olarak siyasî faaliyetlerde bulunmuştur. Halide Edip *Mor Salkımlı Ev* adlı hatıratında 1906’da Selanik’te açılan İttihat ve Terakki Partisi’nin tek kadın üyesinin Emine Semiye olduğunu belirtir (Adıvar 1998: 146). Caporal, *Revue du Monde Musulman (Müslüman Dünyası Dergisi)*, s. 247-248)’ı kaynak göstererek, Reşit Paşa’nın karısı

Emine Semiye'nin Selanik'teki Kadınlar Devrim Komitesi'nin başkanı olduğunu belirtir ve İttihat ve Terakki'nin Kadınlar Cemiyetini kurduğu bilgisine yer verir. (Caporal 1999: 150). Serpil Çakır ve Ömer Sami Coşar da onun İttihat ve Terakki Cemiyetinin Selanik Kadınlar Şubesi başkan yardımcısı olduğunu belirtirler. Ancak Emine Semiye'nin II. Meşrutiyet'in ilanı öncesinde ve sonrasında yazdıklarından, İttihat ve Terakki Cemiyetinin Kadınlar Şubesi başkan yardımcılığını değil bizzat başkanlığını yürüttüğü tespit edilebilmektedir. Yardımcısı ise, isimleri arasında çok büyük benzerlikler olan subay Küşat Bey'in kız kardeşi Emine Seniye Hanım'dır. (Karaca 2019:153)

Ömer Sami Coşar da Emine Semiye'nin II. Meşrutiyet'in ilan edilmesi üzerine Hürriyet Meydanı'nda "Yaşasın vatan, yaşasın millet, yaşasın hürriyet" diye seslenerek coşkulu bir nutuk verdiğiinden de bahseder.

Osmanlı Hemşirelerim! Diye başlayan konuşmasında: 'Gayrimüslim vatandaş hanımların pek çoktan nail oldukları hürriyeti, meşru bir surette kazanarak küre-i arz üzerindeki mevcudiyetimizi ve hukuk-ı beşeriyedeki hakk-ı iştirakımızı tanımak istiyoruz... Erkeklerimizden âlim ve hakşinas olanlar, İslam kadınının terakkisi için şer'-i şerifin ne derece müsait bulunduğunu teslim ediyorlar. Biz de bu teslimlerini suistimal etmemek şartıyla, hakkımız bulunan hürriyet-i şahsiyetimizin tamamını istihsale son derece sa'y ve gayret ediyoruz' diyerek isteklerini sıralamıştı (Coşar 1974: 59).

Kadın hakları konusunda mücadeleci bir ruha sahip olan Emine Semiye'nin İttihat ve Terakki'nin içindeki çatlak seslerden dolayı rahatsız olarak Osmanlı Demokrat Fırkası'na geçtiği düşünülmektedir. O dönemi içerisinde bir yandan sosyal ve siyasi hayat içerisinde aktif olarak yer alırken bir yandan da kadın bir yazar olarak kadın meselelerine duyarsız kalmamıştır. (Karaca, 2019:153)

2.3 GAZETE – DERGİ VE DERNEK FAALİYETLERİ

Emine Semiye devri içerisinde bir yandan gazete ve dergilerdeki yazılarıyla kadınların hak ve isteklerini gündeme getirirken bir yandan da dernek faaliyetleriyle kadınları örgütleyerek sosyal hayatta kadının görünür hâle gelmesini sağlamaya çalışmıştır. 'Şefkat-i Nisvan' (1908) ve 'Hizmet-i Nisvan' (1908) isimli iki kadın derneği kurmuştur. İlk kadın derneği olarak kabul edilen 'Şefkat-i Nisvan' cemiyetini 1898'de Selanik'te kurmuştur. Dernek, güç koşullar altında yaşayan kadınlara yardım etmek, kız ve erkek çocuklarına eğitim sağlamak amacıyla

kurulmuştur. Edirne, İstanbul, İzmir, Konya gibi büyük şehirlerde şubeleri vardır. (Ekmekçioğlu, Bilal 2006: 397) Emine Semiye'nin yardım amaçlı olarak Edirne'de kurduğu bir diğer dernek 'Hizmet-i Nisvan'dır. 'Hizmet-i Nisvan', Türk kadınlarının şefkat ve yardım duygularını harekete geçirmeyi hedeflemiş, kadınları meslek sahibi yapmaya, iş hayatına katılmaya, kılık kıyafetlerini düzenlemeye ve yerli malı kullanmaya teşvik etmiş, bundan başka pek çok konuda da hizmetler vermiştir (Kaplan 1998: 42).

SONUÇ

Fransız Devrimi ile başlayan eşitlikçi ve özgürlükçü anlayış, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin yayınlanması ile gelen hak ve özgürlüklerin yasa ile korunması, siyasal güç odağının halkın özgür iradesine geçişi ile şekillenen demokrasi kavramı, Osmanlı'nın kendi yapısı içinde yoğurularak Osmanlı feminizmine yol göstermiştir.

Osmanlı'nın II. Meşrutiyet döneminde, dünyanın sosyal-siyasi-ekonomik şartlarına paralel olarak gelişen Türk kadın hareketi ya da Türk Feminizmi Avrupa'dan farklı bir şekilde gelişmiştir. Bu dönemle birlikte feminist hareket demokrasi kavramı ile birleşir. (Kurnaz 1991: 103).

Emine Semiye öncü kimliğiyle Meşrutiyet döneminde hızlanan kadın hareketi içerisinde önemli görevler yüklenmiştir. O, toplumsal hayatta kadına hak ettiği yeri alabilmek için verdiği mücadelede kadının hem kamusal alanda hem de özel alan da var olan yaşam biçimlerini yeniden kurmaya çalışır. Emine Semiye'nin feminizmi devrine göre oldukça keskin çizgiler taşır. Devrinden farklı bir söylemle kadının ataerkil düzen içerisindeki nesnel kimliğinden uzaklaşarak birey olarak toplumda varlığını sürdürmesini ister. Bunun için önerisi ise eğitimle kadının farkındalıklarının artırılmasıdır. Emine Semiye dönem içerisinde kadınlık problemlerine yazdıkları ve yaptıklarıyla çözüm bulmaya gayret etmiştir. Kadınlığın bugünkü konumuna gelmesinde fikirlerinin önemi inkâr edilemez.

KAYNAKÇA

1. Şahika Karaca,"Fatma Aliye Ve Emine Semiye'nin Kadının Toplumsal Kimliğinin Kazandırılmasında Öncü Fikirleri" , The Journal Of Academic Social Science Studies (2013).
2. Şenel Ş "Osmanlı Modernleşmesinde “Kadın”." Turkish Studies (Elektronik), 13, Ss.1071 - 1090, Doi: 10.7827/Turkishstudies.14591, (2018)
3. Y. Karaca , "Öncü Bir Kadın Yazar Emine Semiye'nin Kaleminden “İslamiyet'te Feminizm”", *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C. 21, Sayı. 2, Ss. 269-280, Haz. (2012)
4. N. Özcan Demir, II. Meşrutiyet Dönemi Osmanlı Feminizmi, Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, (1999).
5. Atıl Çiçek,Selçuk Aydın,Bülent Yağci,"Modernleşme Sürecinde Kadın: Osmanlı Dönemi Üzerine Bir İnceleme" , Kafkas Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (2015)
6. Pürmüşlü, N . "II. Meşrutiyet Dönemi'nde Türk Kadınının Toplumsal Hayattaki Yeri Ve Kadın Hareketleri". Akademik Matbuat 4 (2020): 57-74
7. Şahika Karaca,"Fatma Aliye Ve Emine Semiye'nin Kadının Toplumsal Kimliğinin Kazandırılmasında Öncü Fikirleri" , The Journal Of Academic Social Science Studies (2013)
8. Karaca Şahika Modernleşme Döneminde Bir Kadın Yazarın Portresi: Emine Semiye Hanım. Bilig / Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi 0, No.57(2011): 115 - 134.
9. [Http://Teis.Yesevi.Edu.Tr/Madde-Detay/Emine-Semiye](http://Teis.Yesevi.Edu.Tr/Madde-Detay/Emine-Semiye) (Erişim Tarihi: 05.05.2021)
10. [Https://Bianet.Org/Bianet/Toplumsal-Cinsiyet/206194-Osmanli-Da-Radikal-Bir-Feminist-Emine-Semiye-Hanim](https://Bianet.Org/Bianet/Toplumsal-Cinsiyet/206194-Osmanli-Da-Radikal-Bir-Feminist-Emine-Semiye-Hanim) (Erişim Tarihi: 03.05.2021)